

Папайка І. О.

здобувач відділу макроекономіки
та державного управління
Причорноморського науково-дослідного інституту
економіки та інновацій, м. Одеса

Papayika I. O.

Applicant in the Department of Macroeconomics
and Economics State Administration of the
Black Sea Research Institute of Economics and Innovation, Odessa

ОРГАНІЗАЦІЙНИЙ МЕХАНІЗМ ПОДОЛАННЯ ПРОДОВОЛЬЧОЇ НЕБЕЗПЕКИ В УКРАЇНІ ЯК КЛЮЧОВОГО ПРІОРИТЕТУ СТІЙКОГО РОЗВИТКУ ДЕРЖАВИ

Анотація. Досліджено питання продовольчої безпеки України і її основних індикаторів в умовах євроінтеграційних прагнень. Розглянуто рівні, причини та фактори продовольчої безпеки в Україні та запропоновані заходи, які допоможуть подолати небезпеку та загрози. Виділено роль держави у цьому механізмі.

Ключові слова: продовольча безпека, економічна безпека, державна політика, харчова промисловість, аграрний сектор, продовольчий комплекс, продовольчі ринки, продовольча залежність.

Вступ та постановка проблеми. Задоволення фізіологічних потреб людини якісними та безпечними продуктами харчування складає матеріальну основу біологічного, політичного, соціального та духовного існування індивіда, сім'ї, соціальної групи, держави, суспільства та людства в цілому. Інтеграція України у світове та європейське співтовариство актуалізує проблему продовольчої безпеки, оскільки лише за умови гарантування забезпечення населення продовольством за будь-яких умов держава може проводити незалежну політику. В сфері аграрної політики Україні склалася неефективна інституціональна система, яка потребує подальшого теоретичного аналізу сутності інституту продовольчої безпеки та обґрунтування практичних напрямів розбудови інституційного механізму формування продовольчої безпеки держави [1].

Трансформація економічної системи в Україні гостро поставила перед державою завдання забезпечення національної безпеки у всіх її проявах, включаючи, насамперед, продовольчу безпеку. Це зумовлено не лише переходом до ринку як відкритої господарської системи, але й появою цілого комплексу нових дестабілізуючих інституціональних і господарських процесів, що підривають економіку країни. Проте, для України питання гарантування продовольчої безпеки мають особливе значення, оскільки за роки соціально-економічних перетворень виробництво сільськогосподарської продукції і продовольчих товарів зменшилось, а продовольче забезпечення населення знизилось до критично небезпечної межі [2; 3].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Суттєвий вклад в аналіз загальних проблем продовольчої безпеки і розвитку агропродовольчого сектора зробили такі як В. Шойк, О. Вараксіна, Т. Гололобова, О. Пабат, О. Фера-Клемонца, П. Пономарьова, В. Малигіна, В. Шалений та ін. Проблеми функціонування та розвитку аграрного сектора економіки досліджували такі науковці як О. Скидан, О. Бокій, О. Ощепков, С. Магденко, С. Урба. Дослідженню теоретико-методологічних положень і прикладних проблем забезпечення економічної безпеки держави присвячені праці І. Бінька, Т. Васильціва, О. Макарова, Б. Пастернак-Таранушенка, І. Ревак, В. Франчука та ін. Загальні проблеми формування організаційно-економічних механізмів продовольчого забезпечення, а саме у пра-

цях вітчизняних та зарубіжних науковців: В. Амбросова, В. Борщевського, П. Борщевського, П. Гайдуцького, Л. Дейнеко, П. Саблука та інших.

Однак, сучасні тенденції та проблемні аспекти функціонування економіки України, зокрема її аграрної складової, потребують розроблення нових підходів щодо пріоритетних напрямів та шляхів реалізації ресурсного й економічного потенціалу аграрного сектора. Також значну кількість публікацій питанням продовольчого забезпечення займаються частково, відсутній глибокий аналіз причин та факторів продовольчої безпеки в Україні сьогодні.

Метою статті є дослідження і обґрунтування теоретико-методичних основ і розробка практичних рекомендацій щодо організаційного механізму подолання продовольчої безпеки в Україні.

Результати дослідження. Досвід минулого століття щодо забезпечення людства продовольством спонукав створення у 1945 році при ООН Міжнародної Продовольчої та сільськогосподарської організації ФАО (Food and Agriculture Organization). Діяльність ФАО спрямована на зменшення гостроти проблеми бідності і голоду у світі шляхом розвитку сільських регіонів, сільськогосподарського виробництва в країнах світу. Свої обов'язки, цілі, план дій Організація анонсувала в Римській декларації про всесвітню продовольчу безпеку (1996 р.) і уточнювала їх на наступних Самітах, зокрема у 2009 р., 2013 р. [4].

В Україні проблемі продовольчої безпеки приділяють велике значення. Прийнято низку законів, зокрема ЗУ «Про продовольчу безпеку України» [5]. Постановою Кабінету Міністрів України від 5 грудня 2007 року було затверджено методичку визначення основних індикаторів продовольчої безпеки держави, до яких включено [6; 7]: 1) добову енергетичну цінність раціону людини; 2) забезпечення раціону людини основними видами продуктів; 3) достатність запасів зерна у державних ресурсах; 4) економічну доступність продуктів; 5) диференціацію вартості харчування за соціальними групами; 6) ємність внутрішнього ринку окремих продуктів; 7) продовольчу незалежність за окремим продуктом.

Важливого значення питання продовольчої безпеки набуває сьогодні в умовах євроінтеграційних прагнень України, оскільки з 2014 року відбулася переорієнтація

виробництва та реалізації продовольчих товарів на ринки ЄС і одночасно, згідно Угоди про асоціацію між Україною та країнами-членами ЄС, часткового відкриття внутрішнього ринку для європейських продовольчих товарів [8].

Одним із основних народногосподарських завдань, які визначено Стратегією розвитку аграрного сектору на період до 2020 року [9; 10], є забезпечення продовольчої безпеки держави. Її сутність – постачання населенню продукції належної якості в обсягах, необхідних для раціональної норми споживання. Також важливим є питання законодавчої оцінки рівня продовольчої та економічної

безпеки. Згідно з Постановою КМУ від 05.12.2007 р. № 1379 [10; 11] визначено індикатори продовольчої безпеки для основних продуктів харчування.

Більшість авторів розглядають продовольчу безпеку на трьох рівнях: фізіологічний голод, недоїдання, нераціональне харчування. Усі рівня або роблять неможливим забезпечити все населення продуктами харчування, або пов'язані із низьким рівнем доходів населення і високим рівнем цін на якісні продукти [12].

Погодимося із авторами, але необхідно додати ще і четвертий рівень – це біологічна небезпека, тобто не-

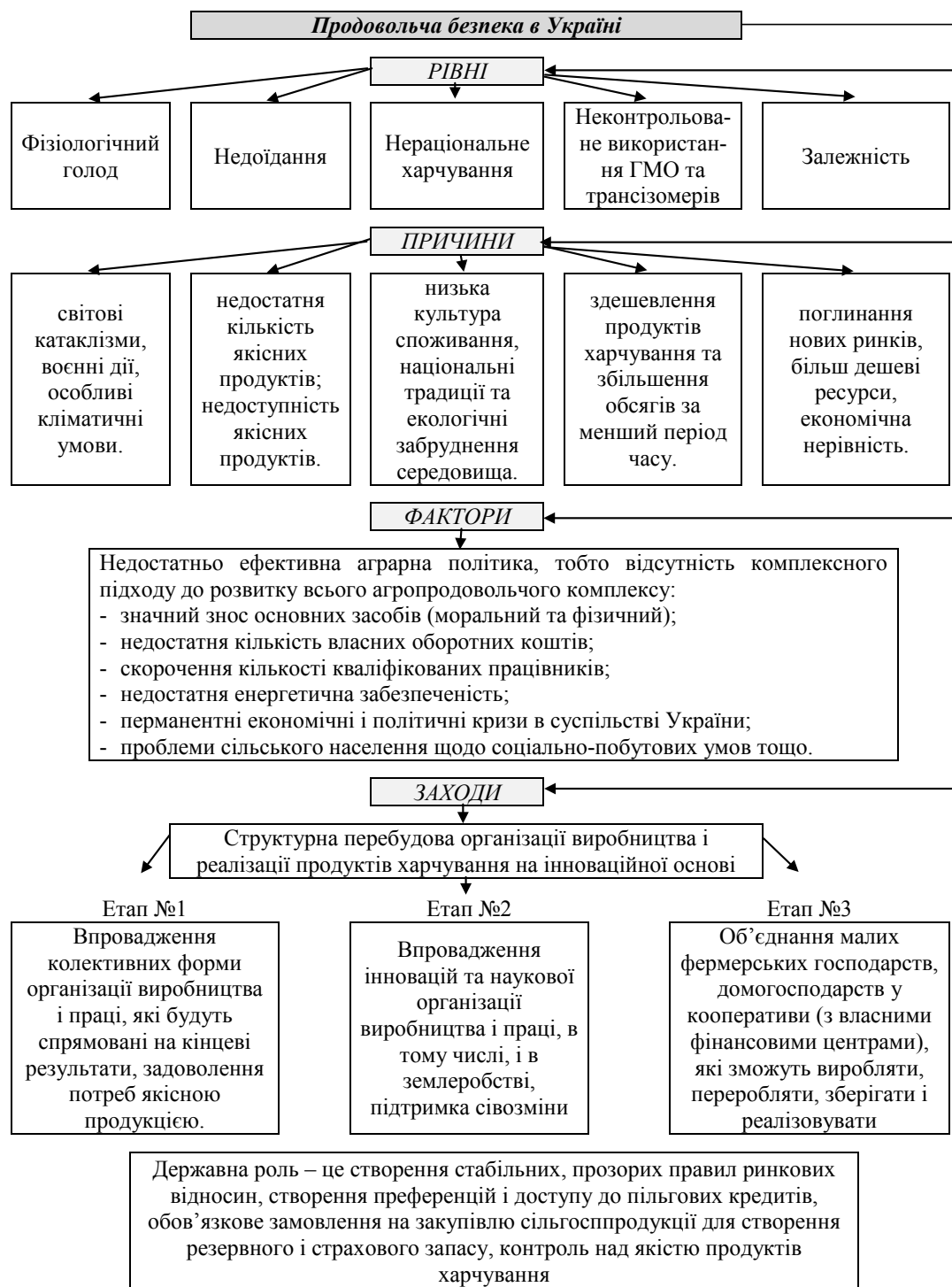

Рис. 1. Організаційний механізм подолання продовольчої безпеки в Україні

Джерело: побудовано автором

контрольоване використання ГМО та використання трансізомерів при виробництві продуктів харчування. «Третина харчових продуктів, що вживаються в європейських країнах, є генетично модифікованими організмами; в США цей показник досягає 60%» [13]. «Неконтрольоване використання ГМО, відсутність необхідних лабораторій і нормативних механізмів та широке використання трансізомерів є однією з головних загроз для забезпечення продовольчої безпеки України» [14].

Щодо національної продовольчої безпеки в Україні пропонуємо додати ще і п'ятий рівень – це продовольча залежність, який не враховує приналежності ключових виробників продовольства в Україні іноземному капіталу і ТНК. Тому, як при настанні певних умов, іноземні власники підприємств можуть зменшити виробництво продовольства в країні або і зовсім зупинити.

Значна загроза міститься також і у тому, що стандарти виготовлення продукції продовольства на заводах, що належать іноземним власникам на території України та за її межами, значно відрізняються. Наприклад, «...коли на ринок Швеції була поставлена продукція компанії Соса-сола, вироблена в Україні, а після скандалу, що вибухнув продукція була вилучена зі шведського ринку як невідповідна вимогам якості, встановленим компанією Соса-сола для ринків Західної Європи і США. Також відомим є факт, що компанії Соса-сола і Персі змушені змінити рецептуру своїх напоїв, так як в них виявлений компонент, що провокує розвиток ракових захворювань. Однак, рецептура буде змінена тільки для ринків Північної Америки, а для всього іншого світу вона залишиться незмінною, що свідчить про подвійні стандарти при виробництві продукції вищепереліченими компаніями» [15].

Можна зробити висновок, що іноземні власники, які займаються виробництвом продовольства відстоюють свої комерційні інтереси і не зацікавлені у забезпеченні високої якості продукції і в підтримці національних поставальників і продукції сільгосппризначення. Неналежна увага причин і факторів і призвели до продовольчої проблеми в країні, починаючи з її незалежності.

Вищевикладене дає змогу запропонувати заходи, які допоможуть подолати загрози щодо продовольчої безпеки в Україні (рис. 1).

Попри наявні позитивні тенденції соціально-економічний потенціал аграрного сектора є недостатньо реалізованим, що призводить до послаблення економічної без-

пеки держави, особливо таких її структурних складових як макроекономічна, фінансова, виробнича, зовнішньоекономічна, соціальна, продовольча. Реалізація завдань щодо розвитку аграрного сектора потребує впровадження дієвих інструментів, здатних забезпечити підвищення ефективності використання ресурсного потенціалу у сільському господарстві, удосконалення галузевої структури з орієнтацією на впровадження завершеного циклу виробництва продуктів харчування.

Висновки. Аргументовано, що розвиток аграрного сектора в системі забезпечення продовольчої безпеки держави передбачає логічну послідовність етапів.

На першому етапі, із-за неможливості за рахунок малих фермерських і домашніх господарств забезпечити продовольчу безпеку країни, необхідно впровадити колективних форми організації виробництва і праці, які будуть спрямовані на кінцеві результати та задоволення потреб якісною і різноманітною продукцією. На другому етапі, із-за фінансової неспроможності і низького техніко-технологічне забезпечення на інноваційній основі, необхідно втілення інновацій та наукової організації виробництва і праці, в тому числі, і в землеробстві, підтримка сівозміни. На третьому етапі, із-за відсутності диверсифікованих структур без власних коштів для розвитку, необхідно підтримати процес об'єднання малих фермерських господарств, домогосподарств у кооперативи (з власними фінансовими центрами), які зможуть виробляти, переробляти, зберігати і реалізовувати продукти харчування з відповідним ціноутворення «ефект масштабу».

Не слід забувати і про державну роль на протязі усієї структурної перебудови організації виробництва і реалізації продуктів харчування на інноваційній основі, а саме: створення стабільних, прозорих правил ринкових відносин; створення преференцій і доступу до пільгових кредитів; обов'язкове замовлення на закупівлю сільськогосподарської продукції для створення резервного і страхового запасу; посилення контролю над якістю (ГМО та наявність трансізомерів) продуктів харчування; відновлення обов'язкової сертифікації харчових продуктів; запровадження адміністративних дієвих механізмів протидії корупції та захисту внутрішнього виробника. Державі потрібно активізувати процес інвестування в інноваційний розвиток харчової промисловості, так як реалізація інноваційних процесів виступає сьогодні основним чинником підвищення ефективності діяльності харчових підприємств та розвитку економіки в цілому.

Список використаних джерел:

1. Скидан О.В. Продовольча безпека як пріоритет аграрної політики: проблеми інституціоналізації. Державне управління: удосконалення та розвиток. 2010. № 7. URL: <http://www.dy.nayka.com.ua/?op=1&z=154> (дата звернення: 05.03.2018).
2. Шойк В.А. Сутнісна характеристика державного регулювання продовольчої безпеки. Ефективна економіка. 2017. № 11. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=6202> (дата звернення: 05.03.2018).
3. Варахсіна О.В. Основні аспекти та фактори, що формують продовольчу безпеку країни. Науковий вісник Полтавського університету економіки і торгівлі. 2013. № 3(59). С. 71–76.
4. Гололобова Т.В. Щодо оцінки рівня продовольчої безпеки України. Продовольча безпека: світові тенденції та національні особливості : матер. наук.-практ. конф. Одеса : Фенікс, 2014. С. 47–52.
5. Про продовольчу безпеку України : Закон України № 8370-1 від 22.12.2011. URL: http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/JF6GI01G.html (дата звернення: 02.09.2018).
6. Методика визначення основних індикаторів продовольчої безпеки: затверджена постановою Кабінету Міністрів України від 5 грудня 2007 р. № 1379. URL: <http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=1379-2007-%EF> (дата звернення: 02.09.2018).
7. Пабат О. В. Продовольча безпека як складова економічної безпеки держави. Економіка АПК. Київ, 2010. № 12(194). С. 86–90.
8. Фера-Клемонца О.Ю. Організаційно-економічні засади продовольчого забезпечення регіону. Автореф. к.е.н.: 08.00.05. Державний вищий навчальний заклад «Ужгородський національний університет» Міністерства освіти і науки України, м. Ужгород, 2019. 23 с.
9. Про схвалення Стратегії розвитку аграрного сектору економіки на період до 2020 року: Затверджено Розпорядженням КМУ від 17 жовтня 2013 р. № 806-р. URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/806-2013-%D1%80> (дата звернення: 02.09.2018).
10. Бокій О.В. Індикатори продовольчої безпеки на ринку хліба і хлібопродуктів України. Продовольча безпека: світові тенденції та національні особливості : матер. наук.-практ. конф. Одеса : Фенікс, 2014. С. 40–42.

11. Про затвердження Методичних рекомендацій щодо розрахунку рівня економічної безпеки України : наказ Міністерства економічного розвитку і торгівлі від 29.10.2013 р. № 1277. URL: http://me.kmu.gov.ua/control/uk/publish/category/main?cat_id=38738 (дата звернення: 02.09.2018).
12. Ощепков О.П., Магденко С.О. Методологічні основи формування організаційно-економічного механізму АПК для забезпечення продовольчої безпеки країни. Продовольча безпека: світові тенденції та національні особливості : матер. наук.-практ. конф. Одеса : Фенікс, 2014. С. 124–127.
13. Пономарьова П.Х. Генетично модифікована продовольча сировина і харчові продукти, вироблені з її використанням : підручник. Київ : Центр учбової літератури, 2009. 124 с.
14. Малигіна В. Основи експертизи продовольчих товарів : навчальний посібник для студентів вузів. Київ : Кондор, 2009. 295 с.
15. Шалений В.А. Забезпечення національної харчової безпеки як головний чинник розбудови державності. Продовольча безпека: світові тенденції та національні особливості : матер. наук.-практ. конф. Одеса : Фенікс, 2014. С. 27–30.

ОРГАНИЗАЦИОННЫЙ МЕХАНИЗМ ПРЕОДОЛЕНИЯ ПРОДОВОЛЬСТВЕННОЙ ОПАСНОСТИ В УКРАИНЕ КАК КЛЮЧЕВОГО ПРИОРИТЕТА УСТОЙЧИВОГО РАЗВИТИЯ ГОСУДАРСТВА

Аннотация. Исследован вопрос продовольственной безопасности Украины и ее основных индикаторов в условиях евроинтеграционных стремлений. Рассмотрены уровни, причины и факторы продовольственной безопасности в Украине и предложены меры, которые помогут преодолеть опасность и угрозы. Выделены роль государства в этом механизме.

Ключевые слова: продовольственная безопасность, экономическая безопасность, государственная политика, пищевая промышленность, аграрный сектор, продовольственный комплекс, продовольственные рынки, продовольственная зависимость.

ORGANIZATIONAL MECHANISM OF FOOD DEGRADING IN UKRAINE AS A KEY PRIORITY OF SUSTAINABLE DEVELOPMENT OF THE STATE

Summary. The issue of food security of Ukraine and its main indicators in the context of European integration aspirations was investigated, when the reorientation of production and sale of food products to EU markets occurred, and at the same time, in accordance with the Association Agreement between Ukraine and EU Member States, partial opening of the internal market for European food products. Food security and its levels (physiological hunger, malnutrition, poor nutrition) have been considered and the fourth level is proposed – a biological hazard (uncontrolled use of genetically modified organisms and transisomers) in food production. It is also proposed to add a fifth level – food dependency (belonging to key food producers in Ukraine for foreign capital). The levels, causes and factors of food security in Ukraine are discussed, as well as measures (steps) that will help to overcome the dangers and threats, namely: introduction of collective forms of organization of production and labor, which will be directed to the final results, meeting the needs of quality products; introduction of innovations and scientific organization of production and labor, including in agriculture, support of rotation; integration of smallholder farms, households into cooperatives (with their own financial centers) that can produce, process, store and sell. The role of the state in this mechanism is the creation of stable, transparent rules of market relations, creation of preferences and access to preferential credits, compulsory purchase of agricultural products to create a reserve and insurance stock, control over the quality of food.

Key words: food security, economic security, public policy, food industry, agrarian sector, food complex, food markets, food dependency.